

**SKARB WYROBÓW BRĄZOWYCH ZE SZCZEBRZESZYNA W POWIECIE ZAMOJSKIM
JAKO PRZYKŁAD POWIĄZAŃ TERYTORIUM GRUPY ULWÓWECKIEJ Z KULTURĄ
WYSOCKĄ**

Wiosną 2003 r. w Szczepieszynie, przy użyciu detektora metali, odkryto skarb wyrobów brązowych. Po upływie 2 lat, jesienią 2005 r., znalazcy ujawnili autorowi tekstu okoliczności i miejsce znalezienia oraz wypożyczyli znalezione przedmioty do opracowania naukowego i wykonania dokumentacji rysunkowej i fotograficznej. Jednocześnie dzięki lustracji terenowej sprawdzono miejsce odkrycia, po którym pozostał niewielki dołek w ziemi. Według relacji odkrywców wydobyte przedmioty leżały na głębokości ok. 15-20 cm tworząc zwarty stos. W trakcie odkopywania nie zauważono żadnych śladów materiałów organicznych ani skorup naczyń glinianego, w którym skarb mógł być zdeponowany.

Miejsce odkrycia położone jest w granicach miasta Szczepieszyna. Znajduje się na skraju wyniosłej wysoczyzny lessowej na zachodnim brzegu rzeki Wieprz, na cyplu o ekspozycji wschodniej wyniesionym ok. 25 m ponad poziom doliny (ryc. 1B). Miejsce znalezienia zlokalizowane jest na zewnętrznej krawędzi suchej fosy broniącej dostępu od zachodu do zamczyska datowanego na XIV-XVI w. Okolice Szczepieszyna w 1990 r. zostały zbadane metodą archeologicznych badań powierzchniowych. Nie ujawniono wówczas śladów stanowisk archeologicznych o chronologii odpowiadającej epoce brązu i wczesnej epoce żelaza. W najbliższym sąsiedztwie miejsca odkrycia skarbu zarejestrowano stanowiska o chronologii nowożytniej i średniowiecznej. Ślady osadnictwa pradziejowego, w tym z epoki brązu, znane są z odległego o ok. 5 km na wschód Bodaczowa - m. in. znajdowało się tam znane cmentarzysko kultury łużyckiej [Głosik 1959]. Znaleziony w Szczepieszynie skarb nie posiada kontekstu archeologicznego w najbliższej okolicy.

Wszystkie zabytki z zespołu odkrytego w Szczepieszynie pokryte są podobną, plamistą patyną o zróżnicowanym kolorze – od jasnozielonej, przez ciemnozieloną o odcieniu niebieskim po zielono-brunatną.

W skład odkrytego skarbu o łącznej wadze 908,75 g wchodzi 14 przedmiotów (ryc. 2-4; 5A) wykonanych z brązu:

1 siekierka z tulejką (ryc. 2, 1), z jednym uszkiem, zdobiona plastycznymi, pionowymi żeberkami układającymi się w „wiszący” ornament. Na węższych bokach tulei posiada ornament plastycznych, pionowych żeberk rozdwajających się w dolnej części na kształt „soczewek”. Długość całkowita – 115 mm; szerokość ostrza – 46 mm; szerokość maksymalna na wysokości uszka – 46 mm; głębokość tulei – 62 mm; waga – 302,15 g.

4 groty z przedłużonymi tulejami (ryc. 2, 2,3,4; 3, 1) przechodzącymi w środkowe żeberka sięgające końca liści. Wszystkie egzemplarze posiadają w dolnych częściach tulei otwory – u trzech z nich (ryc. 2, 2,3,4) być może są to zamierzone skazy odlewnicze wykorzystywane przy mocowaniu groty do drzewca. Czwarty egzemplarz (ryc. 3, 1) posiada otwór wykonany intencjonalnie:

- grot (ryc. 2, 2): długość całkowita – 84 mm; maksymalna szerokość ostrza – 30 mm; głębokość otworu tulei – 54 mm; zewnętrzna średnica wylotu tulei – ok. 15 mm; głębokość otworu tulei – 54 mm; waga 50,85 g.

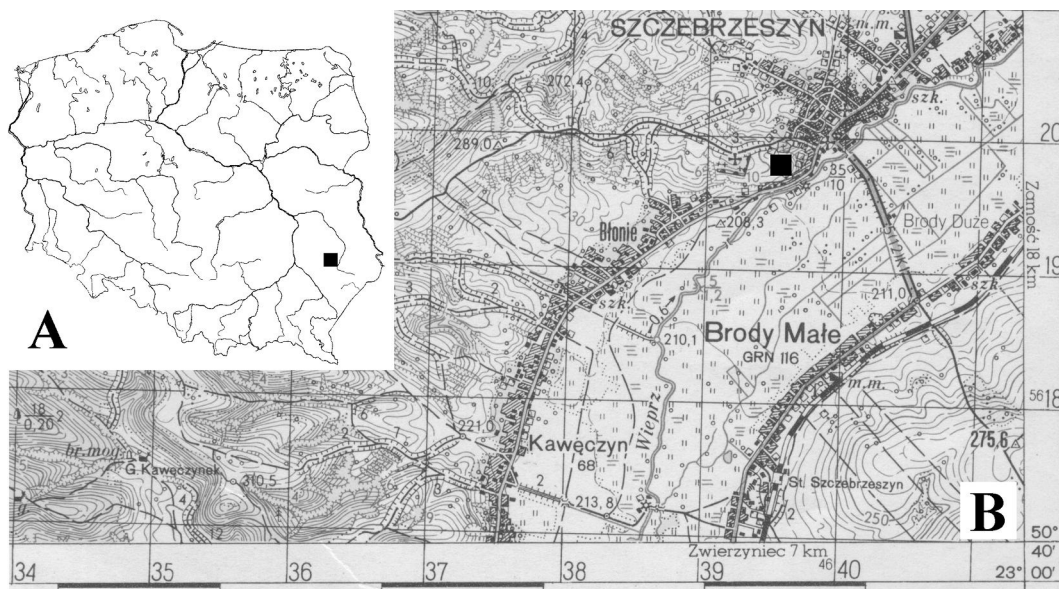
- grot (ryc. 2, 3): długość całkowita – 93 mm; maksymalna szerokość ostrza – 24,5 mm; średnica zewnętrzna wylotu tulei – 20 mm; średnica wewnętrzna wylotu tulei – ok. 18 mm; głębokość otworu tulei – 45 mm; waga 54,7 g.

- grot (ryc. 2, 4): długość całkowita – 95 mm; maksymalna szerokość ostrza – 20 mm; średnica zewnętrzna tulei – ok. 14 mm; głębokość otworu tulei – 47 mm; waga 62,55 g.

- grot (ryc. 3, 1): długość – 115 mm; maksymalna szerokość ostrza – 31 mm; szerokość wlotu tulei – 20 mm; średnica wlotu tulei – ok. 15 mm; głębokość otworu tulei – 44 mm; waga – 55,2 g.

2 bliźniacze zawieszki ze sztabki o soczewkowatym przekroju (ryc. 3, 2), okrągłego kształtu, z prostokątnymi uchwytyami zaopatrzonymi w podwójne, podłużne otwory:

- zawieszka (ryc. 3, 2): długość całkowita – 74 mm; maksymalna szerokość – 55 mm; waga – 12,9 g.

Ryc. 1. Localizacja skarbu ze Szczepieszyna: A – położenie w granicach Polski; B – lokalizacja w terenie; C – znajdowanie Szczepieszyna w stosunku do terytorium kultury wysoc'kiej oraz stanowisk eponimicznych (Ulwówek, Wysocko) i omówionego w tekście grobu ze Skurcza
 Рис. 1. Місцезнаходження скарбу із Щєбжєшина: А – розташування в межах Польщі; В – локалізація на місцевості; С – розташування Щєбжєшина відносно до ареалу висоцької культури та пам'яток Ульвівок і Висоцьке та згаданого у тексті поховання із Скурча
 Fig. 1. Location of the hoard from Szczepieszyn: A – location on the territory of Poland; B – location on the place; C – location of Szczepieszyn relatively to the territory of Vysots'ka culture, the sites Ulwówek, Wysocko and burial in Skurcza, that was mentioned in text

- zawieszka (ryc. 3, 3): uszkodzona – brak odłamanej dolnej części. Na zawieszkę nałożone są 4 jednozwojowe skręty (o średnicy 9 mm) oraz 1 skręt półtorazwojowy (o średnicy 8 mm) z drutu o przekroju okrągłym. Zachowana długość – 61 mm; waga – 10,65 g.

2 bliźniacze naramienniki kształtu owalnego (ryc. 3, 4, 5), wykonane z okrągłej w przekroju, brązowej sztabki. Zdobione są ukośnymi kreskami ułożonymi w grupy po 5-8, sięgającymi do połowy obwodu sztabki. Druga strona przedmiotów jest niezdobiona.

- naramiennik (ryc. 3, 4): długość całkowita – 125 mm; maksymalna szerokość – 77 mm; średnica przekroju sztabki – 6 mm; waga 58,9 g.

- naramiennik (ryc. 3, 5): długość całkowita – 126,5 mm; maksymalna szerokość – 79 mm; średnica przekroju sztabki – 6 mm; waga 60,85 g.

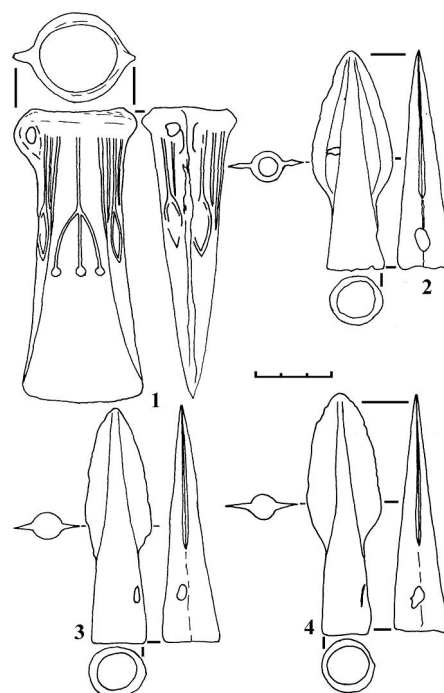
1 bransoleta taśmowata ze stykającymi się, tępo ściętymi końcami (ryc. 4, 1), wykonana z profilowanej blachy. Ornament stanowią cztery wzdłużne, wypukłe, poprzecznie nacinane żeberka. Jeden koniec zdobiony jest 2 parami wsuwanych kątów skierowanych wierzchołkami ku sobie. Szerokość taśmy – 23 mm; grubość taśmy – 3 mm; średnica zewnętrzna dłuższa – 67 mm; średnica zewnętrzna krótsza – 60 mm; waga 61,0 g.

1 bransoleta wykonana ze sztaby o przekroju płasko-wypukłym (ryc. 4, 2), otwarta, o końcach tępo zakończonych – zdobiona pięcioma małymi guzkami na zewnętrznym obwodzie. Szerokość sztabki 12 mm; grubość sztabki 6 mm; średnica zewnętrzna dłuższa 69,5 mm; średnica zewnętrzna krótsza – 72 mm; waga 69,5 g.

1 bransoleta wykonana ze sztaby o przekroju płasko-wypukłym (ryc. 4, 3), otwarta, o końcach tępo zakończonych, niezdobiona. Szerokość sztabki 10 mm; grubość sztabki 3,5 mm; średnica zewnętrzna dłuższa – 65 mm; średnica zewnętrzna krótsza – 63 mm; waga 31,9 g.

1 bransoleta spiralna (ryc. 4, 4) z cieniejącymi końcami. Wykonana z $3^{3/4}$ zwoju sztabki o przekroju soczewkowatym, niezdobiona. Jeden koniec sklepany, posiada przekrój prostokątny. Drugi koniec sklepany cieniejąco w formę „dłutka”. Szerokość sztabki – 3,5 mm; grubość sztabki – 2 mm; maksymalna średnica zewnętrzna – 69 mm; waga – 30,8 g.

1 bransoleta spiralna z zawieszkami (ryc. 4, 5), wykonana z 8 zwojów sztabki o przekroju soczewkowatym, końce cieniejące, sklepane. Na pierwszych dwóch zwojach założona 4-zwojowa zawieszka o zewnętrznej średnicy 14 mm wykonana ze skręconego drutu o przekroju okrągłym – jeden jej koniec jest sklepany, cieniejący, drugi sklepany prostokątnie, lekko odgięty na zewnątrz (prawdopodobnie przy jego odcinaniu lub odłamaniu w pradziejach). Drugi, trzeci i czwarty zwoj bransolety obejmuje zawieszka (o maksymalnej średnicy zewnętrznej 22 mm) w postaci 1 zwoju drutu o przekroju soczewkowatym, ze stykającymi się końcami (końce rozwarstwiają się – ukruszono je prawdopodobnie w pradziejach). Szerokość sztabki z której wykonano bransoletę – 3-3,5 mm, grubość sztabki – 1,5 mm; maksymalna średnica zewnętrzna – 66 mm; waga 46,8 g.

Ryc. 2. Szczepreszyn, pow. Zamość – przedmioty ze skarbu

Рис. 2. Щепресин, повіт Замостя – предмети зі skarbu

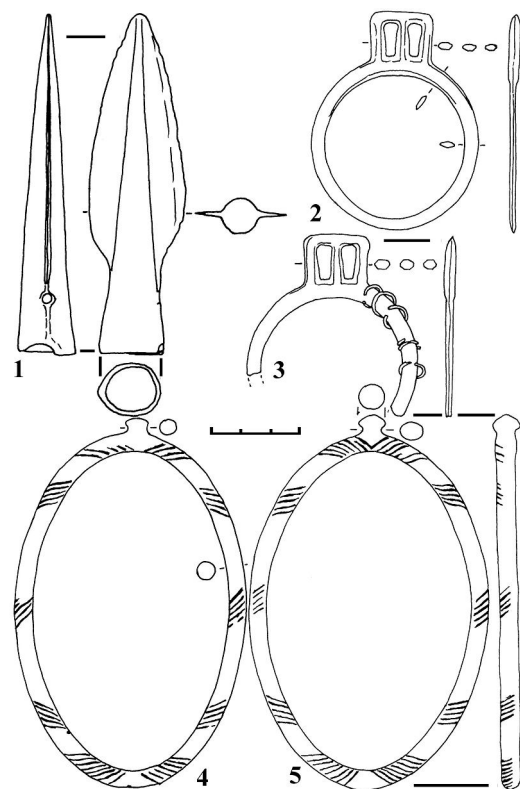
Fig. 2. Szczepreszyn, Zamość district – finds from the hoard

Analiza

W skład skarbu ze Szczepreszyna wchodzi zarówno przedmioty często spotykane i charakterystyczne dla inwentarzy kultur Europy Środkowej jak również bardzo rzadkie lub nie posiadające analogii.

Niewiele danych do problemu datowania zespołu ze Szczepreszyna mogą wnieść **groty oszczepów** (ryc. 2, 3, 4, 3, 1), które są przedmiotami o szerokiej chronologii. Trzy mało charakterystyczne groty o lancetowatych liściach ostrzy ze Szczepreszyna (ryc. 2, 2, 3, 4; 3, 1) należą do typu XVI wg klasyfikacji J. Fogla. Groty takie licznie występują od początków kultury łużyckiej do okresu halsztackiego, z czego większość (80%) łączyć należy z młodszymi okresami EB [Fogel,

1979, s. 102, tab. XI,10, tabele V i VI]. Jeden grot z wyodrębnionymi szerokimi częściami tnącymi liścia (ryc. 2, 2) można umieścić w ramach typu XIV wg klasyfikacji Fogla. Groty takie, znane są z Wielkopolski oraz Górnego i Dolnego Śląska. Ogólnie datuje się je na młodsze okresy epoki brązu [Fogel, 1979, s. 98, zestawienie nr 8, tabele V i VI].

Ryc. 3. Szczepieszyn, pow. Zamość – przedmioty ze skarbu

Рис. 3. Щепєшин, повіт Замостя – предмети зі скарбу

Fig. 3. Szczepieszyn, Zamość district – finds from the hoard

Wśród zabytków wchodzących w skład zespołu ze Szczepieszyna niezwykle interesującym z naukowego punktu widzenia przedmiotem jest **siekierka z tulejką** (ryc. 2, 1). Przy analizie formalnej siekierki ze Szczepieszyna najważniejszą cechą diagnostyczną jest jej bogaty, skomplikowany ornament. Dodając do tego ogólne proporcje budowy otrzymujemy charakterystykę zbliżoną do bałtyjskich siekier typów Littauesdorf (V okr. EB) i Kalinówka Kościelna (VI okr. EB = HaC). Widoczny na egzemplarzu ze Szczepieszyna motyw „wiszącego trójkęba” znany jest z siekiery ze Starej Dąbrowy. Wśród siekierok typu Kalinówka Kościelna spotyka się też egzemplarze ze zdobionymi bocznymi ściankami tulejek [Kuśnierz, 1998, s. 84, 85, 88, 89, tab. 33:685, 36:730, 731, 732, 734, 735]. Siekiera ze Szczepieszyna ma więc nawiązania północne, bałtyjskie i można ją datować na HaC.

Oryginalnie zdobiona, podłużnie żeberkowana **bransoleta taśmowata** ze Szczepieszyna (ryc. 4, 1) ma dość liczne analogie, najczęściej różniące się jednak liczbą ozdobnych żeberok. Dość bliskie geograficznie są środkowopolskie egzemplarze z Józefowa pow. Radom i Piotrowic pow. Opatów – obie datowane na wczesny okres żelaza [Kostrzewski, 1964 s. 12, 36, 115, ryc. 27, tab. XXIII,11]. Podobne, podłużnie żeberkowane bransolety o różnej ilości żeberok (od 3 do 12) spotyka się w Rumunii już w HaA₁ – np. w wielkim skarbie z Uioara de Sus okr. Alba. Wśród 29 fragmentów takich właśnie bransolet taśmowatych

zdobionych różną ilością wzdłużnych żeberok 4 egzemplarze mają żeberka nacinane [Petrescu-Dîmbovița, 1998, s. 184, tab. 160 nr 2290, 2314, 2315, 2316]. W skarbie z Baia Mare jud. Maramureș (datowanym na HaB) również wystąpiły 2 bransolety zdobione 5 wzdłużnymi, gładkimi żeberkami [Petrescu-Dîmbovița, 1977, s. 153-154, tab. 368, 10 i 11]. Bransolety taśmowate znajdowane są również na wschód od Karpat. W składzie znanego skarbu z Niedzielisk d. pow. Przemyślany znalazł się okaz zdobiony 7 wzdłużnymi żeberkami. Zespół ten K. Żurowski datuje na wczesny okres żelaza [Żurowski, 1948, s. 214, mapa 3, tab. XLIX,3]. Obecnie zespół z Niedzielisk wiązany jest z kulturą wysoką [Czopek, 2005, s. 14]. Wydaje się, że za dość ścisłą analogię dla bransolety ze Szczepieszyna można uznać egzemplarz wchodzący w skład skarbu z Wiciny pow. Żary, woj. lubuskie. Obecne w nim były dwie bransolety podłużnie żeberkowane ze zdobionymi końcami. Na jednej wystąpiły poprzeczne kreski na zakończeniach, na drugiej poprzeczne kreski i zdobienie tworzące kształt litery „X”, co przypomina zdobienie okazu ze Szczepieszyna (wsuwane trójkąty skierowane wierzchołkami ku sobie). Skarb z Wiciny datowany jest na HaD. Podobne bransolety występują w zachodniej Polsce w HaC i HaD [Gedl, 2004, s. 110, 318, tab. 110 C.7,8].

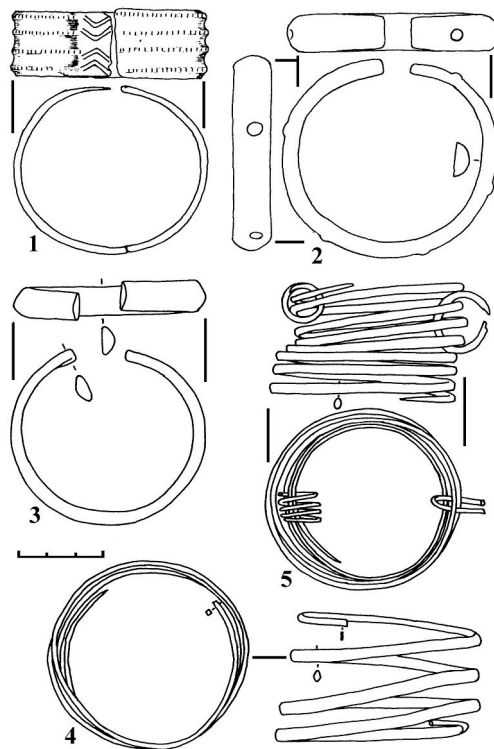
Otwarta, **niezdobiona bransoleta**, o tępo zakończonych końcach, wykonana ze sztaby o przekroju płasko-wypukłym (ryc. 4, 3) w porównaniu z towarzyszącymi jej zabytkami wygląda na przedmiot nieco starszy. Podobne, lecz ornamentowane, bransolety spotyka się w Wielkopolsce w IV i

V okresie EB [Szafrński, 1955, s. 58]. Egzemplarze niezdobione znane są z inwentarzy kultury wysockiej [Sulimirski, 1931, tab. XXIX,5].

Obie **bransolety spiralne** (ryc. 4, 4,5) niewątpliwie można umieścić w ramach HaC. Dość bliską analogią są okazy wchodzące w skład skarbu z Kisielska pow. Łuków datowanego na wczesny okres żelaza [Kostrzewski, 1964, s. 19, 126; tab. XII:6, 7]. Spiralne, wielozwojowe bransolety z cieniejącymi końcami (lecz zdobione) znane są też z inwentarzy kultury wysockiej [Sulimirski, 1931, tab. XXVII, 13]. Obecność na jednej bransoletce ze Szczebrzeszyna (ryc. 4, 5) dwóch zawieszonych skrętów brązowych jest potwierdzeniem zwyczaju łączenia kilku przedmiotów w jedną ozdobę, charakterystycznego dla okresu halsztackiego. Liczne, wzajemnie połączone ozdoby wystąpiły w skarbie z Hłomczy pow. Sanok [Muzyczuk, 2003, s. 348, ryc. 7:17].

Otwarta **bransoleta**, o tępo zakończonych końcach, wykonana ze sztaby o przekroju płasko-wypukłym (ryc. 4, 2), **zdobiona pięcioma małymi guzkami** na zewnętrznym obwodzie nie posiada analogii w materiałach kultury łużyckiej. Różni się od bransolet kultury wysockiej, które charakteryzują się płaskimi, nakładanymi guzami [Павлів, 1993 s. 33, ryc. 2]. Pewne podobieństwo do omawianego zabytku wykazuje bransoleta ze skarbu znalezionej na grodzisku kultury czarnoleskiej w miejscowości Zelewk w obwodzie czerkaskim na Ukrainie. W skład złożonego w misie brązowej zespołu wchodziły ozdoby brązowe, wędzidła i wspomniana bransoleta – o średnicy 60 mm, otwarta, o cieniejących końcach, z nałożonymi 5 płaskimi, dość małymi guzkami. Wszystkim zabytkom z Zelewek, oprócz bransolety, przypisuje się pochodzenie kaukaskie i łączy się je z kulturą kobańską. Skarb z Zelewek datowany jest nie później, niż na połowę VIII w. p.n.e [Тереножкин, 1976, s. 205; Павлів, 1993 s. 33]. W porównaniu z charakterystycznymi dla kultury czarnoleskiej bransoletami o bogatym i skomplikowanym zdobieniu za pomocą guzów i “pasmanteryjnych” spiral [Тереножкин, 1961, s. 162 n., ryc. 109, 110] okaz z Zelewek odróżnia się dużo skromniejszym ornamentem – obecnością typowych dla kultury wysockiej, nakładanych płaskich guzów. Można więc przypuszczać, że w miarę przesuwania się na zachód zdobienie stawało się mniej skomplikowane. Bransoleta ze Szczebrzeszyna wykonana została prawdopodobnie na potrzeby środowiska “łużyckiego” z delikatnym zaznaczeniem guzków przypominających “wysockie” co znaczy, że na pograniczu znana była moda wschodnich sąsiadów.

Bardzo trudno jest o znalezienie analogii do dwóch kolistych **zawieszek z uchwytami** (ryc. 3, 2,3). Okrągłe zawieszki o różnych uchwytach i zdobieniu dość licznie występują w skarbach z wczesnej epoki żelaza. W grobie ciałopalnym w miejscowości Mutenice na Morawach, datowanym na fazę Podoli - HaB₂-HaB₃ m. in. znalazła się żelazna zawieszka z uchwytem-ozdobą w postaci pięciokrotnego zaokrąglonego “uszka”[Řihovský. 1972, s. 60, tab. 43B4]. Dosyć licznie spotyka się natomiast zawieszki kształtu kolistego lub w formie kół ze “szprychami”, jak np. w znanym mazurskim skarbie ze Skandawy z VI okresu epoki brązu [Dąbrowski, 1968, s. 145, tab. 20]. Okazy ze Szczebrzeszyna nieco przypominają zawieszki z pojedynczym uchwytem wchodzące w skład wyposażenia grobu 75 z Pecs-Jakabhegy w południowych Węgrzech datowanego na późny okres pól popielnicowych [Kemenczei, 1996, s. 254, tab. 2D3]. Mimo, że egzemplarze ze Szczebrzeszyna nie

Ryc. 4. Szczebrzeszyn, pow. Zamość – przedmioty ze skarbu

Рис. 4. Щєбжєшин, повіт Замостя – предмети зі скарбу

Fig. 4. Szczebrzeszyn, Zamość district – finds from the hoard

znajdują bezpośrednich analogii w znanych mi materiałach, wydaje się, że właściwym datowaniem dla nich będzie HaC.

Na znaczne napotykały napotykały próbując znaleźć analogie do towarzyszących jej dwóch **owalnych naramienników** (ryc. 2, 3, 3, 1) zdobionych grupami kresek. Dość bliski odpowiednik udało się znaleźć w wyposażeniu grobu szkieletowego odkrytego w 1893 r. w miejscowości Skurcz (właściwie Skurcze; ob. ukr. Skircze – *Скирче, паї. Лыуьк*) leżącego 25 km na południowy wschód od Łucka na Wołyniu [Kostrzewski, 1926, s. 111, ryc.1,c]. Szkieletowi ludzkiemu ułożonemu w pozycji wyprostowanej na głębokości 2 łokci ($2 \times 0,576 \text{ m} = \text{ok. } 1,15 \text{ m}$) we wzgórku (kurhanie? mogile ziemnej?) towarzyszył owalny *naramiennik* (foto 1B: 3) zdobiony zewnątrz 6 grupami poprzecznych kresek w grupach po 23-36, z nadlewem w formie guzka odlewniczego potraktowanemu jako dodatkowa ozdoba. Towarzyszyło mu kilka innych przedmiotów: *naramiennik* z $1^{1/3}$ zwoju okrągłej w przekroju sztabki brązowej, niezdobiony (foto 1B:1); uszkodzona *bransoleta spiralna* skręcona z wąskiej taśmy o przekroju soczewkowatym o szerokości 0,5 cm (zachowały się 4 zwoje), średn. 6 cm, wys. ok. 3 cm (foto 1B:2); *bransoleta spiralna* z $6^{1/2}$ zwoju taśmy brązowej (foto 1B:4) o szerokości 0,6 cm (średn. 4,2 cm); *pierścień spiralny* z 3 zwojów drutu okrągłego w przekroju, częściowo uformowanego graniasto – średnica 1,9 cm, wys. ok. 1,3 cm (foto 1B:7); 2 grociki krzemienne (foto 1B:5,6). Do interesującego nas naramiennika z grobu w Skurczu J. Kostrzewski przytacza za katalogiem zbiorów Chanienki w Kijowie [Kostrzewski, 1926, s. 112, przyp. 2] analogię z miejscowości nieznanej na Ukrainie. Sądząc z zamieszczonego opisu egzemplarz ten jest jeszcze dokładniejszą analogią do okazu ze Szczecbrzeszyna. Posiada ornament złożony z grup kresek ukośnych pochylonych na przemian w przeciwnych kierunkach (naramienniki ze Szczecbrzeszyna mają kreski odwrócone w $1/3$ wysokości na lewych połowach i w $1/2$ wysokości na prawych połowach). Powołując się na Tallgrena [Kostrzewski, 1926, przypis 3] J. Kostrzewski wymienia trzy dalsze analogiczne egzemplarze z Ukrainy – 2 z Sieliszcza i 1 z Gryszczyńiec koło Kaniowa [Kostrzewski, 1926, s. 113]. Zespół ze Skurcza, przechowywany w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu J. Kostrzewski ogólnie umieszcza w ramach epoki brązu. Moim zdaniem należy go datować raczej na V EB - HaC.

Bardzo interesujące zabytki pochodzące z miejscowości nieznanej na ukraińskim Podkarpaciu (w dorzeczu górnego Dniestru) zostały opublikowane przez K. Żurowskiego. Są to dwa zamknięte naramienniki kształtu “owalno-soczewkowatego” posiadające na obwodzie po 7 nieforemnych guzków, określanych przez autora jako odlewnicze [Żurowski, 1948, s. 194]. Przedmioty te łączą w sobie cechy charakterystyczne dwóch kategorii zabytków ze skarbu ze Szczecbrzeszyna: omawianych naramienników owalnych z guzkami (ryc. 3, 4,5) oraz wyżej omówionej bransolety zdobionej 5 guzkami (ryc. 4, 2), która została omówiona powyżej. Fakt ten jest jeszcze jednym argumentem przemawiającym za logiczną zwartością omawianego skarbu ze Szczecbrzeszyna.

Reasumując należy uznać, że omawiany skarb ze Szczecbrzeszyna został zdeponowany w okresie HaC.

Podsumowanie

Analiza zawartości skarbu ze Szczecbrzeszyna wskazuje na fakt zdeponowania w zespole przedmiotów zarówno rzadko spotykanych (owalne naramienniki, zawieszki z uszkami, oryginalnie zdobiona siekiera) jak i typowych, szeroko rozpowszechnionych w Europie Środkowej (groty, bransolety, skręty). Wśród inwentarzy skarbów współczesnych zespołowi ze Szczecbrzeszyna niezwykle trudno znaleźć porównywalny zestaw przedmiotów. Pamiętając o pewnej niewłaściwości porównywania depozytów z wyposażeniem grobów należy mimo to stwierdzić, że nieodparcie nasuwa się porównanie skarbu ze Szczecbrzeszyna z wyposażeniem grobu z miejscowości Skurcz na Wołyniu (foto 1) nieprzypadkowo omówionego przeze mnie dokładniej. Z opisu zachowanej zawartości grobu [Kostrzewski, 1926, s. 111] wynika, że pochówek należy wiązać z kulturą wysocką. J. Kostrzewski w 1926 nie mógł go powiązać z kulturą wysocką – monografia ukazała się dopiero w 1931 r. [Sulimirski, 1931]. J. Kostrzewski, nie mając do dyspozycji kości szkieletu ze Skurcza, na podstawie wyposażenia uznał pochówek za kobiecy uznając znalezione w nim grociki krzemienne za przypadkową domieszkę. Mając na uwadze obecną znajomość materiałów krzemiennych w inwentarzach kultury łużyckiej i wysockiej [Libera, 2005, s. 140 n.] fakt współwystępowania krzemiennych grocików z

wyrobami brązowymi należy uznać za dodatkowy argument przemawiający za włączeniem grobu ze Skurcza do materiałów kultury wysockiej. W opisie inwentarza ze Skurcza J. Kostrzewski zauważa, że mają one ciemnozieloną patynę z niebieskimi plamami. Podobny odcień niebieskiego koloru charakteryzuje też zabytki ze Szczepieszyna, co sugeruje zarówno podobny skład stopu brązu jak i zaleganie w glebie o podobnym odczynie (w obu przypadkach jest to less).

Moim zdaniem, mając na uwadze powyżej przedstawione fakty, po porównaniu obu zespołów (foto 1), należy uznać, że zespół ze Szczepieszyna nosi charakter wysocki. Decydujące znaczenie ma tu obecność dwóch naramienników posiadających analogię nie tylko w Skurczu, lecz także na Podnieprzu, co potwierdza znany fakt wschodnich powiązań tej kultury. Jednocześnie pokazuje rolę ludności wysockiej jako pośredników handlowych między kulturą łużycką i czarnoleską. Oprócz naramienników skarb ze Szczepieszyna nawiązuje do zespołu ze Skurcza pod względem obecności wielozwojowych bransolet o zbliżonych wymiarach i ilości zwojów, a także małych skrętów (niewykluczone, że skręty ze Skurcza również były nałożone na bransolety podobnie jak w przypadku zawieszki ze Szczepieszyna). Dodatkowo przypomnieć należy bransoletę owalną z guzkami z Podkarpacia [Żurowski, 1948, s. 194], prawdopodobnie z terytorium kultury wysockiej, łączącą w sobie cechy dwóch kategorii zabytków ze Szczepieszyna - owalnych naramienników i otwartej bransolety z guzkami. Umacnia to tezę o związkach omawianego zespołu z inwentarzem kultury wysockiej. Jednocześnie pozostałe przedmioty wchodzące w skład skarbu ze Szczepieszyna świadczą o powiązaniach z terenami zachodnimi (Wielkopolska), południowymi (Kotlina Karpacka) i być może północnymi, np. bałtyjskimi (siekierka z tulejką).

Uwzględniając powyższe uwagi, należy stwierdzić, że skarb ze Szczepieszyna jest dobitnym dowodem na rozległe kontakty ludności tzw. grupy ulówceckiej z odległymi terytoriami i jej silne związki z kulturą wysocką, co do tej pory widoczne było głównie w inwentarzu ceramicznym (plastyka figuralna, naczynia miniaturowe) oraz obrządku pogrzebowym (birytualizm). Jednocześnie, wraz z powiększaniem bazy źródłowej, zauważa się pewną konkretyzację przebiegu granicy między kulturami łużyckimi a kulturą wysocką. Po porównaniu publikowanych map zasięgu kultury wysockiej [Бандрівський, Крушельницька, 1998, ryc. 1; Hozer, 2005, ryc. 1,2; Pawlik, 2005, ryc. 1] widoczna staje się potrzeba przesunięcia jej granicy na południe w kierunku Dniestru. Po uwzględnieniu powyższych rozważań najprawdopodobniej należy ją również przesunąć na północ w stosunku do sytuacji przedstawionej na ryc. 1C.

LITERATURA

Бандрівський М., Крушельницька Л.

- 1998 Основні періоди розвитку висоцької культури (за матеріалами поховальних пам'яток) // Записки НТШ. – Т. CCXXXV. – С. 193-247.

Czopek S.

- 2005 Główne problemy badawcze kultury wysockiej – wprowadzenie w tematykę konferencji // Problemy kultury wysockiej (red. S. Czopek). – Rzeszów. – S. 9-19.

Dąbrowski J.

- 1968 Zabytki metalowe epoki brązu między dolną Wisłą a Niemnem. – Wrocław – Warszawa – Kraków.

Fogel J.

- 1979 Studia nad uzbrojeniem ludności kultury łużyckiej w dorzeczu Odry i Wisły. – Poznań.

Gawlik A.

- 2005 Znaleźiska scytyjskie w zasięgu kultury wysockiej // Problemy kultury wysockiej (red. S. Czopek). – Rzeszów. – S. 205-219.

Gedl M.

- 2004 Die Fibeln in Polen. – PBF XIV, 10. – Stuttgart.

Głosik J.

- 1959 Zabytki z cmentarzyska kultury łużyckiej z miejsc. Bodaczów, pow. Zamość // Wiadomości Archeologiczne. – T. XXIV. – S. 147-151.

Hozar M.

- 2005 Stan badań nad kulturą wysocką // Problemy kultury wysockiej (red.S.Czopek). – Rzeszów. – S. 221-250.

Kemenczei T.

- 1996 Notes on the chronology of late bronze age hoards in Hungary // Problemy epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej. Księga jubileuszowa poświęcona Markowi Gedłowi. – Kraków. – S. 247-279.

Kostrzewski J.

- 1926 Przyczynki do epoki brązowej na Wołyniu // PA. – III. – S. 111-115.
1964 Skarby i znaleziska metalowe od eneolitu do wczesnego okresu żelaza z górnego i środkowego dorzecza Wisły i górnego dorzecza Warty // PA. – XV. – S. 5-133

Kuśnierz J.

- 1998 Die Beile in Polen II (Tüllenbeile). – PBF IX, 21. – Stuttgart.

Libera J.

- 2005 Z badań nad krzemieniarstwem wczesnej epoki żelaza w dorzeczu Sanu – podstawy wydzielenia przemysłu konińskiego // Problemy kultury wysockiej. – Rzeszów. S. 119-160.

Muzyczuk A.

- 2003 Ślady produkcji brązowniczej w Hłomczy, pow. Sanok, Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach polskich. – Krosno. – S. 339-356

Павлів Д.

- 1993 Про один тип браслетів ранньогалыштатського часу з України // Studia Archaeologica. – 1. – Львів.

Petrescu-Dîmbovița M.

- 1977 Depozitele de Bronzuri din România. – București.
1998 Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien. – PBF X, 4. – Stuttgart.

Řihovský J.

- 1972 Die Messer in Mähren und Ostalpengebiet. – PBF VII, 1. – München.

Sulimirski T.

- 1931 Kultura wysocka. – Kraków.

Szafrński W.

- 1955 Skarby brązowe z epoki wspólnoty pierwotnej (IV i V okres epoki brązowej) w Wielkopolsce. – Warszawa – Wrocław.

Тереножкин А.И.

- 1961 Предскифский период на Днепровском Правобережье. – Киев.
1976 Киммерийцы. – Киев.

Żurowski K.

- 1948 Zabytki brązowe z młodszej epoki brązu i wczesnego okresu żelaza z dorzecza górnego Dniestru // PA. – VIII. – S. 155-247.

Єжи КУШНЄЖ

СКАРБ БРОНЗОВИХ ВИРОБІВ З ЩЕБЖЕШИНА ЯК ПРИКЛАД ЗВ'ЯЗКІВ ТЕРИТОРІЇ УЛЬВІВЕЦЬКОЇ ГРУПИ ІЗ ВИСОЦЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ

У 2003 р. в Щебжешині (повіт Замостя, Польща) випадково було знайдено скарб бронзових предметів. Скарб важив 908,75 гр. і складався з 14 предметів: два нараменники овальної форми (можливо східного походження), кельт балтійського походження, чотири наконечники списів і чотири браслети, які зустрічаються на території всієї Середньої Європи. Частина речей зі скарбу (дві підвіски) не мають близьких аналогій.

Скарб було заховано в період Нас. Комплекс з Щебжешина, виявлений на території ульвівської групи лужицької культури, є доказом широких контактів із іншими культурами.

Особливо тісні зв'язки поєднували ульвівську групу із сусідньої зі сходу висоцькою культурою.

Jerzy KUŚNIERZ

HOARD OF BRONZE ARTIFACTS FROM SZCZEBRZESZYN AS AN EXAMPLE OF
CONNECTION OF THE TERRITORY OF ULWÓWEK GROUP WITH WYSOCKO CULTURE

In 2003 the hoard of bronze artifacts was casually discovered in Szczepieszyn (Zamość district, Poland). The hoard (weight – 908, 75 grammas) consists of 14 artifacts: two oval shoulder-straps (probably origin from East), celt (Baltic origin), four spear-tips and four bracelets, which belong to the type characteristic for whole territory of Middle Europe. A part of the finds from the hoard (two ear-rings) have not close analogies.

The hoard was hidden in the period HaC. Complex from Szczepieszyn, that was discovered on the territory of Ulwówek group of Luzhytsi culture, witnesses about wide contacts with other cultures. Ulwówek group has specially close contacts with neighboring Wysocko culture.